

7. Свідчення Гришук Ангеліни Іванівни, 1949 р. н., прож. с. Вільхівка, Горохівський р-н, Волинська обл., запис від 08.07.2018 р.

8. Свідчення Демарчик Ганни Дезидорівни, 1942 р. н., прож. м. Луцьк, Волинська обл., запис від 22.10.2021 р.

9. Свідчення Левчук Раїси Павлівни, 1937 р. н., прож. м. Луцьк, Волинська обл., запис від 16.11.2019 р.

10. Свідчення Оляндер Луїзи Костянтинівни, 1932 р. н., прож. м. Луцьк, Волинська обл., запис від 01.12.2021 р.

УДК 94(520+(470+571))»1934/1937»

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-44>

Павленко С. С.

ORCID: 0000-0002-4101-157X

кандидат історичних наук,

заступник директора з експозиційної роботи

Комунальне підприємство «Музей історії Дніпра»

Дніпровської міської ради

м. Дніпро, Україна

ХІРАТА МІНОРУ: ОСТАННІЙ ЯПОНСЬКИЙ КОНСУЛ В ОДЕСІ (1934–1937)

Ключові слова: Японія, УСРР, Одеса, Японське консульство в Одесі, Хірата Мінору.

Радянський період діяльності Японського консульства в Одесі тривав трохи більше, ніж 10 років. Останнім консулом цієї установи став Хірата Мінору. Як і попередні консули, він перебував під постійним спостереженням зі сторони радянської контррозвідки, а одним з головних завдань його роботи було дослідження регіону перебування.

Про діяльність Хірати в Одесі згадували у своїх роботах Дж. Ленсон, І. Матяш та Л. Вовчук. Однак в цих дослідженнях не проводився комплексний аналіз основних напрямків роботи цього консула. Джерельна база нашої публікації складається значною мірою з консульських звітів, що належать до документів Дипломатичного архіву Міністерства закордонних справ Японії.

Хірата Мінору розпочав свою дипломатичну кар'єру у 1907 р. з призначення до Владивостоку. Далі він працював у дипломатичних установах у Фінляндії, Швеції та Польщі. Документ про призначення Хірати

Мінору японським консулом в Одесу датований 21 січням 1934 р. Радянська сторона остаточно схвалила його кандидатуру у квітні 1934 р. [7, с. 510–514].

Виконуючи свої обов'язки на новій посаді, японець активно комунікував з консулами інших країн. Основну увагу Хірата звертав на діяльність представників інтересів Туреччини та Німеччини. Японець, зокрема, звертав увагу на ті регіони на теренах СРСР, де компактно проживали німці.

Написання звітів було головним завданням Хірати. Він, насамперед, активно досліджував регіон свого перебування. В цей час Японія вже не прагнула до налагодження та розвитку власної торгівлі в регіоні та створення прямого пароплавного сполучення з Одесою. У своїх звітах з питань мореплавання Хірата повідомляв про основні морські шляхи Одеського порту, особливості його роботи та наводив загальні статистичні відомості. Серію звітів консул присвятив темі суднобудування у Миколаєві.

Основний масив доповідей Хірати був присвячений огляду питань економічного змісту. Це були як повідомлення зі статистичними відомостями про загальний розвиток промисловості, сільського господарства чи торгівлі, так і висвітлення локальних питань, наприклад, про продаж продуктів харчування в Одесі чи відкриття нових крамниць. Перші часто базувалися на офіційній радянській статистиці. Консул складав їх, використовуючи матеріали з радянських періодичних видань. Друга група повідомлень спиралася на безпосередній досвід життя Хірати в Одесі.

Важливим завданням для консула був моніторинг індустріального розвитку УСРР. Хірата надсилав до Токіо дані щодо обсягів виробництва промислових товарів, кількісні показники по окремим галузям; вказував найбільші промислові міста тощо.

Мінору прибув до Одеси вже після страшних подій Голодомору. Але він бачив його наслідки, говорячи, що у селі зберігалися значні проблеми; як вказував японець, через велику смертність владі було складно мобілізувати достатню кількість селян для проведення повномасштабних посівних робіт [4, с. 115–116].

Продовжуючи тему забезпечення продуктами харчування в СРСР, Хірата повідомляв про скасування карткової системи на хліб у 1935 р. та початок його вільного продажу. Консул провів детальний аналіз хлібного ринку: його види, проблеми, які виникали при вільному продажі, обсяги виробництва та ціни. У лютому чиновник звітував про мережу хлібних магазинів, що діяли в Одесі. Але, як вказував Хірата, якість хліба, наявного у продажі, була далеко не найкращою. Протягом 1935 р. майже щомісяця консул доповідав про ситуацію із продажем хліба, повідомляв про недоліки у цій сфері та зміни у системі, поступове збільшення обсягів виробництва та розширення мережі крамниць, зміни у

якості продукції. На думку японця, на серпень у продажі все ще було недостатньо хлібу, але, разом із тим, помітно покращилася його якість.

Іншим проявом суспільного життя була релігійна сфера. Хірата констатував, що священнослужителі були змушені вдаватися до таємних релігійних відправ. Говорячи про православну церкву, японець інформувал про ситуацію навколо Преображенського храму в Одесі, який зачинили за рішенням влади у 1935 р. Як повідомляв чиновник, незадоволені миряни деякий час збиралися навколо храму, що знаходився у самому центрі міста [3, с. 74]. Хірата доповідав і про становище католицької церкви. Він вказував, що місцевий католицький храм переважно відвідували представники німецької та італійської національних меншин. У 1935 р. його закрили, а місцевого священника – заарештували [2, с. 172].

Про репресії в СРСР консул переважно говорив опосередковано й у стриманих тонах, але це питання також фігурувало у його повідомленнях. Слід зауважити, що консульство перебувало під пильним наглядом ДПУ. Ця практика розпочалася з найпершого дня відновлення роботи японського консульства за радянської доби.

У 1937 р. Радянський Союз змінив своє ставлення до офіційних іноземних резидентів та узяв курс на закриття дипломатичних установ. У СРСР вважали, що єдиним призначенням японського консульства в Одесі було шпигунство. Слід зазначити, що радянська система будь-яку роботу зі збору та аналізу інформації характеризувала як «шпигунство».

Офіційною причиною для закриття консульства була названа відсутність реальної економічної потреби в японському консульстві в Одесі та прагнення до рівної кількості консульств Японії та СРСР, що діяли на території одна одної (на той час останніх було на дві установи менше). Дійсно ж причиною було прагнення СРСР до закритості від зовнішнього світу, будь-якого впливу ззовні та прагнення обмежити можливість для виїзду за кордон радянських громадян і ліквідувати взагалі інститут іноземних громадян у СРСР [1].

Японська сторона відкидала усі вимоги СРСР, протягом весни–літа 1937 р. між країнами велася активна дипломатична боротьба. Зрештою, у ноті від 19 серпня 1937 р. радянський уряд остаточно заявив, що з 15 вересня 1937 р. він припиняє визнавати за японськими консульствами в Одесі та Новосибірську право на виконання ними консульських функцій. Також радянський уряд почав інтерпретувати відмову японців від закриття консульських установ, як прояв «не дружніх відносин» [5, с. 168–169].

Усі протести японців не дали бажаного результату. 4 вересня 1937 р. міністр закордонних справ Японії Хірата Кокі відправив телеграму, адресовану очільникам установ у Одесі та Новосибірську, де констатував, що через тиск зі сторони СРСР відповідні установи мають бути закриті [6, с. 228–229]. Офіційно консульства в Одесі та Новосибірську були

закриті 15 вересня 1937 р., а 17 вересня службовці японського консульства в Одесі залишили місце свого перебування, чим завершили історію функціонування цієї установи.

Одеса не стала для Хірати завершенням його дипломатичної кар'єри. Далі він був тимчасово виконуючим обов'язки посла у Фінляндії та працював першим секретарем посольства в Маньчжурії. А ось історія японського консульства в Одесі на цьому завершилася.

Література:

1. Белковец Л., Белковец С. История германского консульства в Новосибирске // Сибирские огни. 2013. Август (№ 8). URL: <http://www.sibogni.ru/content/istoriya-germanskogo-konsulstva-v-novosibirske-1> (дата звернення: 21.03.2021).

2. Hirata Minoru. Miscellaneous documents relating to shrines and temples in various countries/ 7. Documents relating to Catholic temple. 1935.11.18 // Japanese Centre for Asian Historical Records. P. 172. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B04012556000 (дата звернення: 15.12.2021).

3. Hirata Minoru. Miscellaneous documents relating to shrines and temples in various countries/ 8. Preobrazhensky, largest temple in Odessa. 1935.06.28 // Japanese Centre for Asian Historical Records. P. 74. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B04012556100 (дата звернення: 15.12.2021).

4. 6. Soviet Union. 1934.05.12 // Japanese Centre for Asian Historical Records. Pp. 115–116. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B09041114800 (дата звернення: 15.12.2021).

5. 分割 2 [Розділ 2]. 1937 // Japanese Centre for Asian Historical Records. Pp. 168–169. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B14090271400 (дата звернення: 21.03.2021).

6. 領事館の引揚げはソ連側の強制によりやむを得ず行う態を持しつつ実施方訓令. [Нагальне відкликання консульств через примус з боку Радянського Союзу та інструкції щодо того, як це реалізувати] 1937.09.04. 日本外交文書デジタルアーカイブ [Японський дипломатичний цифровий архів]. Pp. 228–229. URL: https://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/shiryō/archives/pdfs/showa1_05.pdf (дата звернення: 21.03.2021).

7. 3. 平田稔. 1934. [Мінору Хірата. 1934] // Japanese Centre for Asian Historical Records. Pp. 510–511. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090782300 (дата звернення: 15.12.2021).